

אם תרצו אין זו אגדה

יומן מאוייר של מסעו של הרצל בארץ ישראל

מיכאל זלטקין

אם תרצו אין זו אגדה

יומן מאוייר של מסעו של הרצל בארץ ישראל

מיכאל זלטקין

אם תרצו אין זו אגדה

יומן מאוייר של מסעו של הרצל בארץ ישראל

על העטיפה הקדמית: מבט על נמל יפו מן הים

על העטיפה האחורית: מבט על תל אביב מיפו

אייר וכתב: מיכאל זלטקין

כל האיורים אשר בספר זה מופיעים באתר

www.israel-in-color.com

וכן בסדרת סרטונים מלווים נגינה ביוטיוב

"ערי ישראל – לחיות בתוך ציור"

תודתי לצבי תדמור, יליד רחובות וחוקר את תולדות העיר

מימיה הראשונים, על הסיורים המעמיקים כולל במקומות

בהם ביקר הרצל.

הספר מוקדש לחתני האהוב רס"ן ארז פלקסר, טייס מסוק קרב קوبرה במילואים אשר נפל בעת אימון מבצעי כתוצאה מתקלה ברוטור הזנב בשל כשל תחזוקתי ב 12 במרץ 2013 בהיותו בן 31 בלבד. ארז היה אבא, מדען, טייס וחרש את הארץ לאורכה ולרוחבה.

הספר גם מוקדש לסא"ל נועם רון, שותפו של ארז בטיסתם האחרונה. נועם היה בן 49 במותו.

אם תרצו אין זו אגדה

לאחרונה מלאו 125 שנה לקונגרס הציוני הראשון בבאזל. נשיא המדינה, חיים הרצוג, ציין את האירוע בשחזור הצילום המפורסם של הרצל על מרפסת מלון שלוש המלכים בו נערך הקונגרס.

אני בחרתי לציין את הארוע באמצעות איור יומן מסעו של הרצל בארץ ישראל במטרה לפגוש את קיסר גרמניה ולרתום אותו לרעיון הציוני. המסע אשר נערך בשנת 1898 היה אחד החשובים והמתישים מבין מסעותיו. במפגשו עם הקיסר וביומן המסע שלו מתייחס הרצל רבות ליופיה של הארץ ולצדדים האסתטים של הבניה במדינת היהודים אשר תקום. הוא מציין שוב ושוב את אפשרות בניית הארץ אשר עריה יפות ובפרט את בניית ירושלים מחוץ לחומות כך שתהיה אף יפה מרומא.

כצייר המאייר זה עשור את ישובי ישראל לאורכן ולרוחבן, סיירתי בכל המקומות המוזכרים ביומן המסע של הרצל וציירתי אותם ממבט ישיר כפי שהם נראים היום. כמעט כולם משומרים להפליא והפכו לאתרים יפהפים ושוקקי חיים. ולידם ניצבים בניינים ומוסדות התואמים להפליא את חזונו של הרצל הן מבחינת חזון

ההתנתקות מחיי הגלות והן מהבחינת האסתטית. את כל המקומות האלה אני מציג באמצעות כחמישים ציורים המתבצעים על מסך הטלפון החכם שלי ממבט ישיר ומלווים את דפי היומן בסדר כרונולוגי לאורך כל המסע.

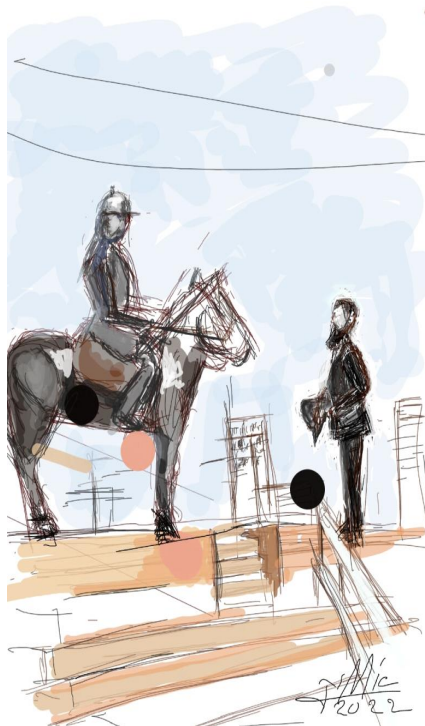
אני מקווה שאירי מסעו של הרצל יתרמו ולו במקצת להבנה שכל אשר נבנה מאז ביקורו של הרצל הוא התגשמות חזון השיבה לציון, ושעלינו להמשיך במסע בניית הארץ והעם כך שהחזון לעולם לא יהפך לאגדה.

טכניקת הציור

הציורים בספר זה צוירו ממבט ישיר (לא מגלויית או צילומים) ביד חופשית, באמצעות עט דיגיטלית על מסך הטלפון הסלולרי שלי (סמסונג נווט 20). בשלב הרישום כמעט ואיני מביט על המסך והעין שלי ממוקדת על האובייקט המצוייר. כך נוצר קשר עין ויד ללא תיווך של מחשבות. זמינותו של הטלפון מאפשרת לי לשלוף אותו מן הכיס בכל מקום או אירוע המושכים את ליבי ולצייר מיד. איני זקוק לכלי ציור מסורבלים או לזמן הכנה – הסטודיו שלי נמצא בכיס החולצה שלי.

פסל הרצל בצומת הסירה בהרצליה

פסלו של האמן מוטי מזרחי במקווה ישראל

בקונגרס הציוני הראשון בבאזל

25-26 באוקטובר 1898, בספינה בדרך ליפו

בלילה האחרון ישנתי מחצות תחת כיפת השמים. הים היה שקט להפליא בלילה וגם בבוקר ובהק בצבעים שונים. עם עליית השחר, התחלנו לצפות לעבר החוף היהודי. לקראת השעה שבע הבחין וולפסון ברצועת האופק הראשונה - שתי נקודות קטנות של הרים מצד ימין. ברגשות מעורבים התקרבנו אל ארץ אבותינו. משונה אלו רגשות מעוררת ארץ צחיחה זו בלבם של רוב בני האדם: בלבו של הכומר הזקן מדרום אפריקה, בלבו של המוז'יק הרוסי מן המחלקה השלישית המסריחה, בלב הערבים שעלו על האניה בקושטא, בנו הציונים, בלב היהודיה האומללה מרומניה הרוצה להגיע אל בתה החולה בירושלים חרדה שמא ימנעו ממנה להיכנס לארץ של הפספורט הרומני.

ספינה הניצבת היום במוזיאון ההעפלה בעתלית. בהיעדר הספינה המקורית עליה שט הרצל לארץ ישראל, בחרתי לצייר ספינת מעפילים אשר הופעלה באומץ והקרבה על מנת להגשים את החזון הציוני.

ישראל, לכאן באה לראות את בתה השוכבת על ערש דווי. גם זה אושר!

והנה הגענו ליפו. שוב עוני, אומללות וחום, בצבעים עליזים. תוהו ובוהו ברחובות, בבית המלון, אין להשיג כרכרה. כבר ישבתי על סוס כדי לרכוב לראשון לציון, אך ירדתי ממנו, כשד"ר יפה השיג אמצעי תחבורה.

מראה מבניין הסרייה ביפו

הירידה מן האונייה, כשהעיר יפו ניבטת מולנו, העכירה קצת את רוחנו. מכל מקום, עשיתי את כל ההכנות למקרה ששלטונות הנמל הטורקיים לא ירשו לנו להיכנס. הכנתי טלגרמה לקיסר שבה עמדתי על המכשולים שמערימים בדרכנו, ואולם לא כך קרו הדברים. בסירה הגדולה של חברת קוק, שלתוכה הורדה גם האישה הרומנית, על פי בקשתי, נודע לי ששוטרים גרמנים עומדים ליד פתח היציאה. קפצתי ליבשה ותוך שהשוטרים התורכיים בהו אל תוך רשיונות המעבר שלנו, לקחתי את הפקיד הגרמני הצידה ואמרתי לו שאנו כאן בפקודתו של הקיסר ושיש לאפשר לחמשת חובשי כובעי השעם להיכנס מייד. וכך היה. את האישה הרומנית מסרתי בידי הגברת גוליס, אשתו של עיתונאי צרפתי, שישבה בסירה השנייה וביקשתיה שתאמר שהיא המשרתת שלה.

הגברת גוליס אכן עשתה כן, הפקידה בידיה את מעילה; הזקנה המסכנה אחזה בשמלתה של הצרפתייה וכך עברה על פני המשמר - והיא היתה מאושרת שהיא בארץ

26 באוקטובר - מקווה ישראל

נסענו, בחום זוועות, תחילה למקווה ישראל. זה בית ספר חקלאי מעולה. על השער היו קישוטים לכבוד הקיסר, שעומד לעבור כאן מחר בדרכו לירושלים. אני רוצה להשתדל להניע אותו לבקר במוסד.

בית הכנסת במקווה ישראל

החורשה בכניסה לאתר מחולון

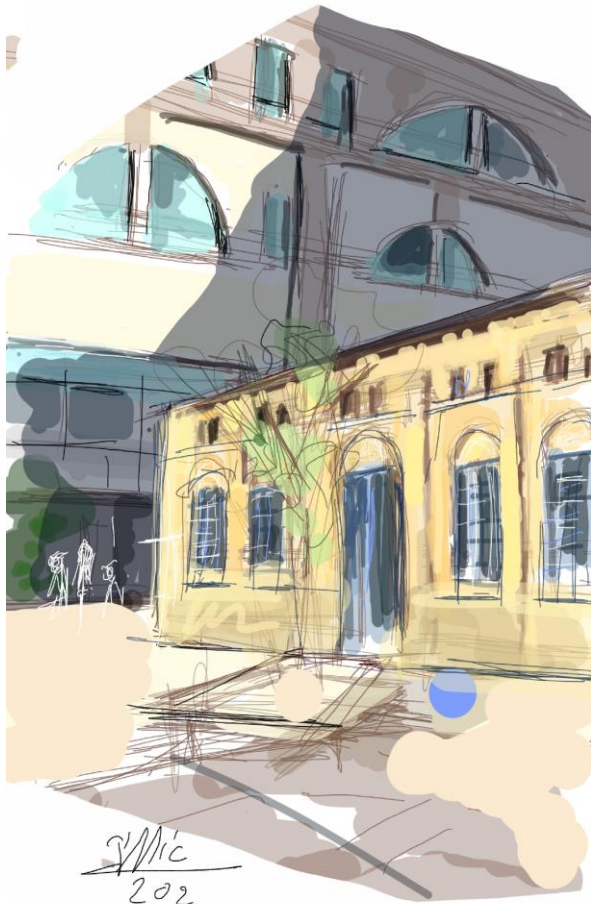

משרדי מרכז המבקרים של אתר המורשת מקווה
ישראל

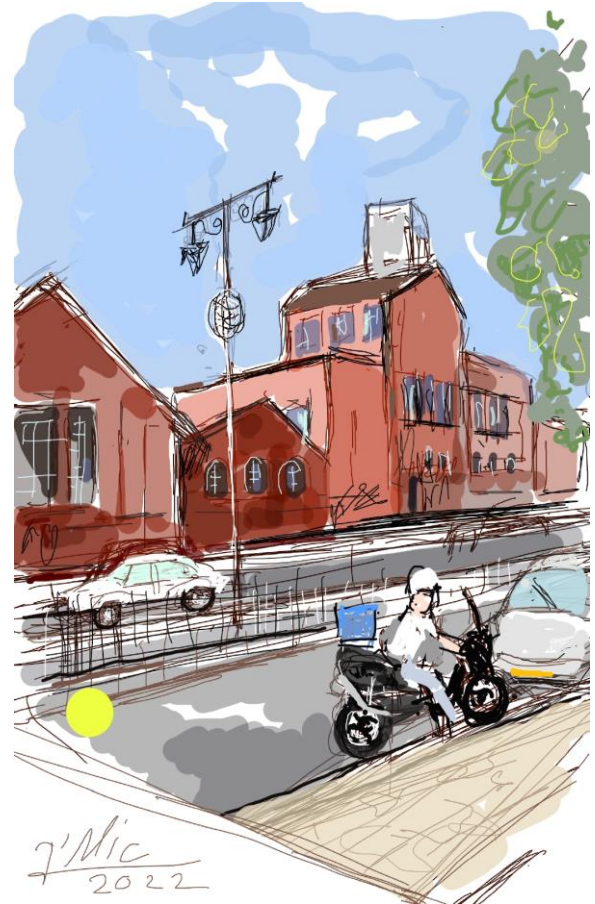
שבו ניסה למזג את החוב שהם חייבים לבארון עם האהבה שהם רוחשים לי, וזה נשמע כמו התוף הגדול צריך היה לכסות על הכל. גם אני אמרתי כמה מלים, יעצתי להם להכיר טובה לבארון, אף על פי שרצונו אינו זהה לרצוני...

בינתיים פשטה בכפר הידיעה על בואנו. משלחת הגיעה להזמיננו לבית העם. אחר כך ביקרתי בבית אחד המתישבים, אחד שהצליח. חדרים גדולים, אך ראויים למגורים. אבל פנים נבולות. מאוחר יותר ראיתי את בית הפועלים, פועלי היום. דרגשי עץ ועוני. לבסוף שוחחתי עם ד"ר מזיא, רופא המושבה. הוא דיבר בלא כחל וסרק. קדחת! המתישבים כולם סובלים מן הקדחת. רק באמצעות עבודות ניקוז רחבות ממדים, ייבוש ביצות, ניתן להפוך את הארץ לראויה להתיישבות. זו גם דעתי וכוונתי. זה יעלה מיליארדים, אך אף ייצור מיליארדים של עושר חדש. בתורת פועלים יש להעסיק ערבים שהם מחוסנים מפני הקדחת,

ממקווה... לראשון לציון הנודעת לתהילה. בשביל כפר עני הרי זה מקום משגשג למדי. אבל אם תיארתי לעצמך שזה יותר מיישוב דל, הרי מצפה לך אכזבה. אבק עמוק בדרכים, מעט ירק. המנהל קיבל את פנינו בהבעה חששנית, מן הסתם לא העז להסביר פנים וגם לא להחמיץ פנים. אימתו של הבארון מפאריס מרחפת מעל כולם. המתישבים המסכנים המירו פחד אחד במשנהו. הראו לנו בקפדנות את היקבים. מעולם לא הטלתי ספק שבעזרת כסף אפשר להקים מפעלי תעשייה בכל מקום. במיליונים שהחול בלע ושנגנבו או בוזבו, ניתן היה לעשות כאן דברים שונים לחלוטין. בינתיים פשטו בכפר השמועות על בואנו. משלחת באה להזמין אותי לבית העם. קידמו את פנינו בצלילי מוסיקה שלמרבה הצער העידה רק על כוונות טובות. שוב טור כפול של פרצופים כפי שראיתי אותם בלונדון, ברלין, ברנו וביתר מקומות. מישהו נשא נאום

בית העם

היקב בראשון לציון

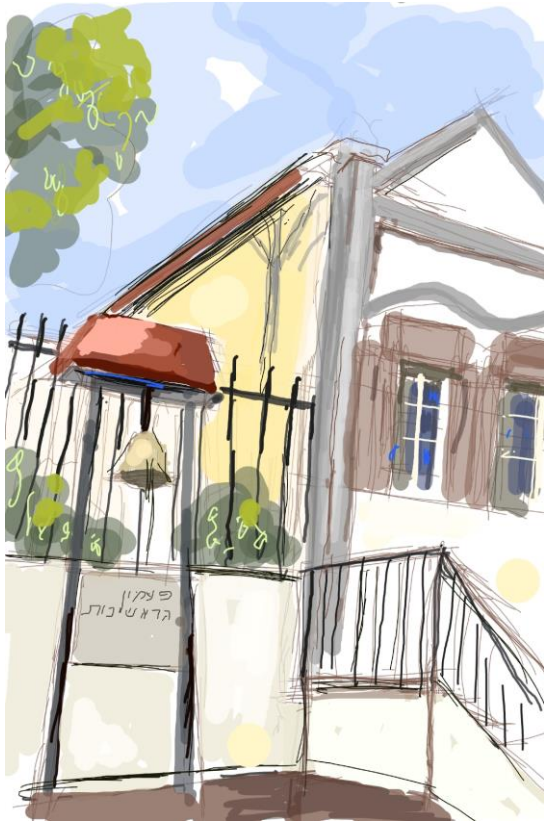
באר המושבה

27 אוקטובר – צהריים נס ציונה

עלי להשלים ולרשום את האירועים מאז שלשום, כשעזבנו את ראשון לציון. יצאנו מראשון לפני הצהריים. במרחק של כחצי שעה נמצא כפר היהודים ואדי אלחנין. שם קיבלו את פנינו כל בני המקום; ילדים שרו שירים, איש זקן הגיש לי לחם ומלח ויין, פרי אדמתו. הייתי אנוס לבקר כמעט בכל הבתים של האיכרים.

בית הכנסת הראשון,
היום ברחוב תל אביב

בית ראשונים ופעמון החקלאים

בית בוקסר נמצא היום בשיפוץ
ובתהליך שימור

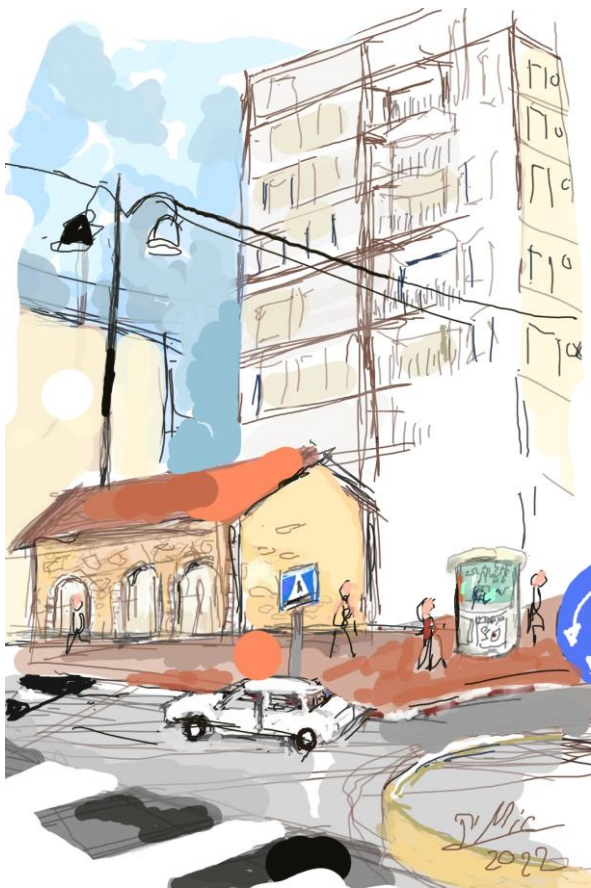

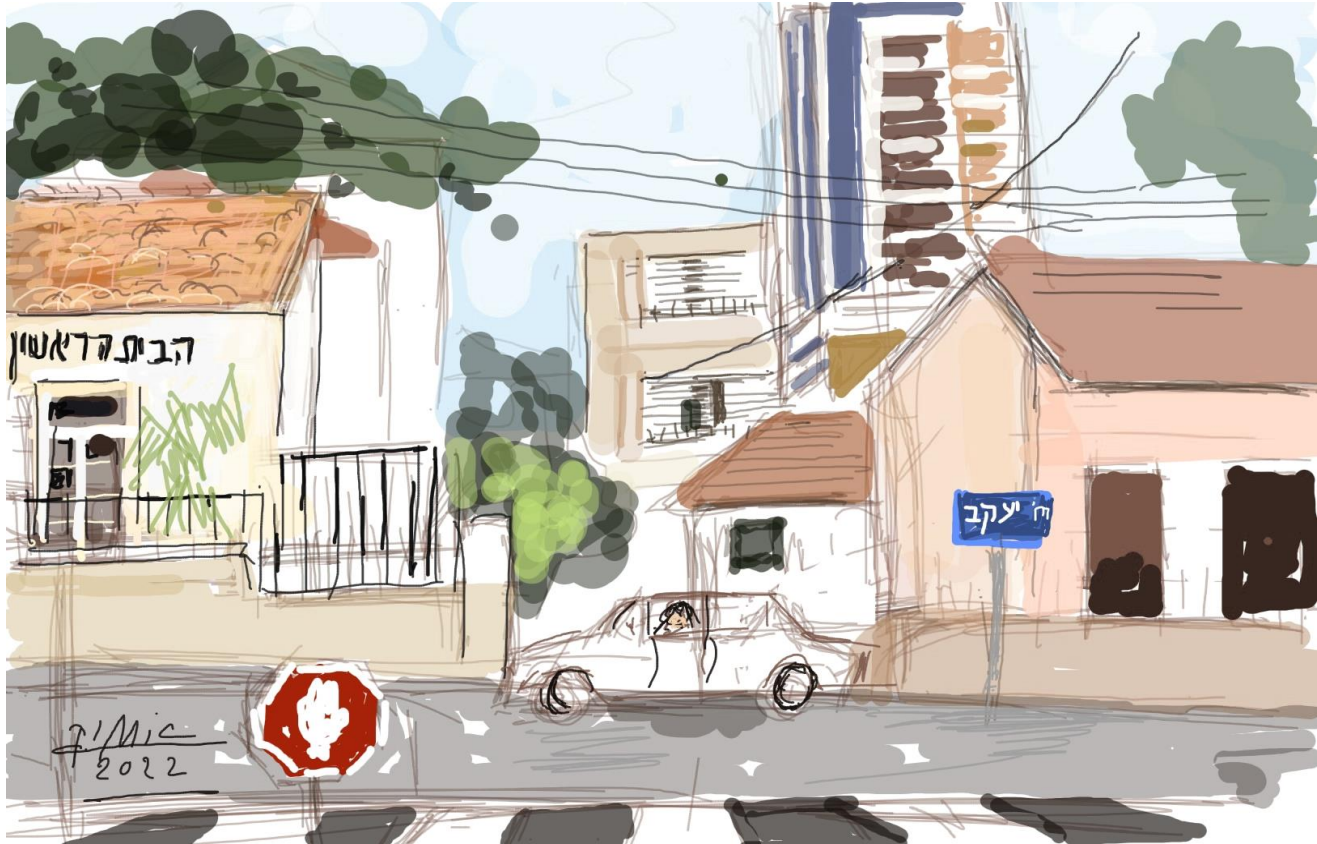
המשכנו בנסיעה. קבוצת פרשים באה לעברנו בסערה מן המושבה רחובות, כעשרים בחורים שערכו לפנינו מן פאנטסיה והקיפו את העגלה שלנו במצהלות של שירים עבריים. ולפטון, שנירר, בודנהיימר ואנוכי, עינינו מלאו דמעות בראותנו את הרוכבים הזריזים והאמיצים האלה, לשכמותם עשויים להתגלגל הצעירים שלנו מוכרי המכנסיים. הידד! קראו בקול ויצאו בדהרה סוערת על פני השדה כשהם רכובים על הסוסים הערביים הקטנים שלהם. ברחובות - הפגנה גדולה עוד יותר; כל הכפר קידם אותי בסך. הילדים זימרו בהתחשב באמצעיהם הדלים של הללו - קבלת פנים מלכותית.

בית העם. היום מרכז תרבות ותיאטרון

בית הכנסת

בצד שמאל - בית יוספזון, הבית הראשון ברחובות. עבר שימור ומשמש היום כמסעדה.

אכן, לא הייתה זו אגדה

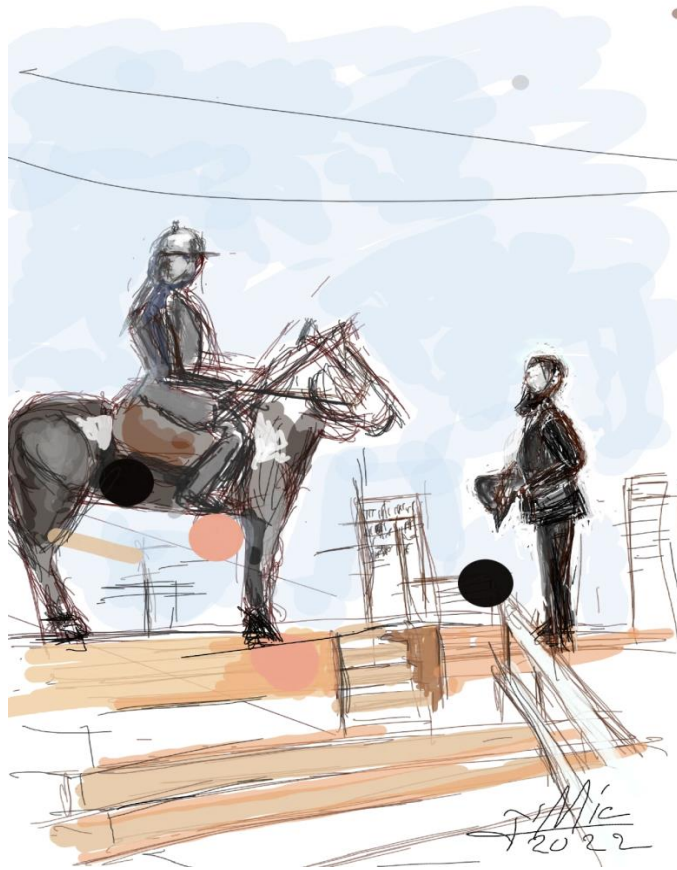
מאיץ החלקיקים וביתו של
הנשיא הראשון חיים וייצמן
נמצאים בכרמי השקדים
והגפנים אותם ראה הרצל
בביקורו ברחובות. היום
מכון וייצמן למדע

28 באוקטובר – מקווה ישראל

אתמול השכם בבוקר יצאתי למקווה ישראל. הייתי כבר חולה, אבל במאמץ זקפתי קומה. מראה החניכים ליד המבשרים החקלאיים היה יפה מאוד. בקרב הסקרנים היו גם האדמיניסטרטורים הרוטשילדיים הזוחחים. למנהל ניגו אמרתי שאציג אותו בפני הקיסר, אם זה יזהה אותי ויפנה אלי. ניגו ביקשני לוותר על כך, שהרי זה יתפרש כהפגנה ציונית וזה עלול להזיק לו. אני אורח של "מקווה" ולא עלי אפוא להציג לפניו את המנהל. זו היתה, למעשה, נזיפה קלה, שלא עוררה בי רוגז על האיש הזה, החביב בדרך כלל. בשעה תשע בישרה תכונה של ערב רב ססגוני של פושטי יד נשים וטף ערביים ופרשים שמילאו את הכביש, את התקרבות השיירה המלכותית. רוכבים טורקיים חמורי סבר פרצו ברסנים משולחים, ברובים מאיימים ובמבטים מאיימים. עוד יותר לכל עבר. אחריהם פרש, החלוץ של הקיסר. והנה בתוך קבוצת אנשים אפורה ובה כמה גברות, הוא עצמו. סימנתי למקהלת התלמידים של מקווה להתחיל בשירת מנגינת Heil Dir im Siegerkranz.

אני עמדתי בצד אחת המחרשות, כשכובע השעם בידו. הקיסר הבחין בי עוד ממרחק. הוא התנער במקצת; הוביל את סוסו לעברי - ועצר מולי. צעדתי שני צעדים קדימה, וכשהתכופף לעבר צווארו של הסוס והושיט לי את ידו, צעדתי קרוב-קרוב לעבר סוסו, הושטתי את ידי כלפי מעלה ועמדתי לפניו בגילוי ראש. הוא צחק ועיניו האדנותיות ברקו אלי: "מה שלומך?", "תודה, הוד מלכותו. אני תר את הארץ. איך עברה עליך נסיעתך עד עתה, הוד מלכותך?" הוא מצמץ בחוזקה בעיניו. "חם מאוד. אבל לארץ יש עתיד."

"לפי שעה היא עוד חולה", אמרתי. "מים היא צריכה, הרבה מים!" אמר מגבוה. "כן, הוד מלכותו, התקנת תיעול בממדים גדולים". הוא חזר ואמר: "זו ארץ של העתיד"... אולי אמר עוד דברים שנמחקו מזכרוני, שהרי הוא עצר ושוחח אתי כמה דקות. אחר כך שב והושיט את ידו אלי, בכפיפה, ושעט לדרכו. גם הקיסרית התקדמה מעט לעברי, נענעה לי בראשה וחייכה אלי.

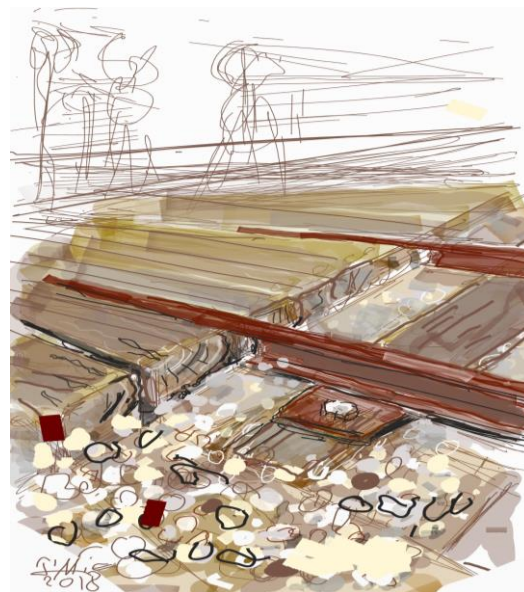
אחר כך החלה השיירה הקיסרית לנוע לצלילי קולות הילדים השרים את ההמנון. על פני קהל המתבוננים במקווה-ישראל ניכרה תדהמה. היו ששאלו מי זה היה. לא רצו להאמין שזה היה הקיסר. האדמיניסטרטורים הרוטשילדיים צפו במחזה בחשד ובמורת רוח. וולפסון, הנשמה הטובה, צילם שני צילומים מהירים של המחזה. כך, לפחות, נדמה היה לו. הוא טפף בגאווה על הקודאק שלו. "את לוח הצילום לא אתן לאיש אף בעבור עשרת אלפים מרקים". ואולם כשהגענו אל הצלם ביפו וביקשנו לפתח את לוח-הצילום, התברר שבצילום הראשון ראו רק צל של דמותו של הקיסר ואת רגלו השמאלית; הלוח השני היה מקולקל כולו.

28 באוקטובר - ירושלים

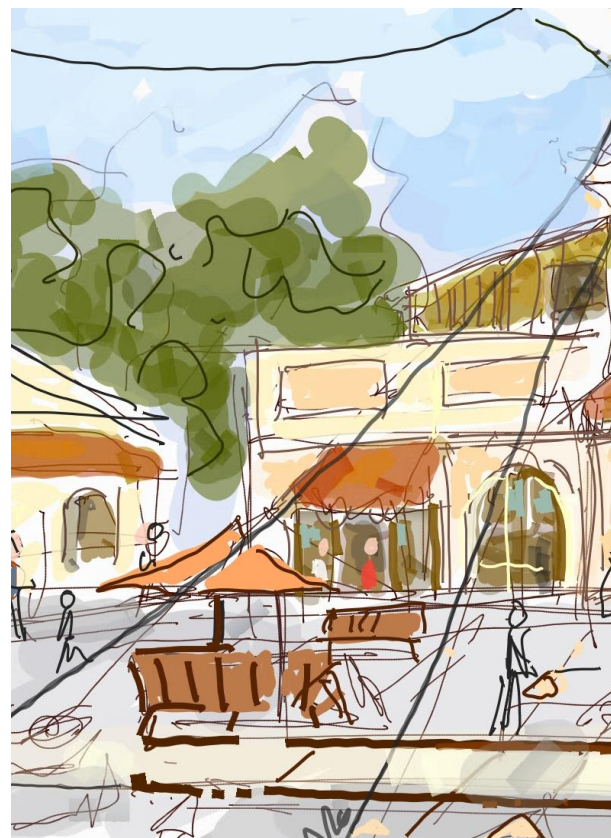
בחום איום נסענו אחר כך ברכבת לירושלים. שעה תמימה עברה עד לעצם יציאת הרכבת מן התחנה ביפו. היה זה עינוי בתא הצר והעמוס.

קרונ הרכבת העות'מאני

פסי הרכבת במתחם התחנת בגבול תל אביב יפו

ערב ברחוב נחלת שבעה בירושלים

בדרך, לאורך הנסיעה בתוך השממה המדוכדכת, עלה חומי וככל שהתקדמנו אל תוך השבת קדחתי יותר ויותר וחולשתי גברה. שהרי בגלל האיחור ביציאת הרכבת נכנסנו אל תוך השבת, למגינת לבו של וולפסון. הגענו לירושלים לאור הירח המלא. רצייתי מאוד לעשות את מחצית השעה מן התחנה למלון בנסיעה, אלא שפני האדונים גילו אי-רצון ונאלצתי להחליט לצעוד העירה עייף וקודח.

התנודדתי כהוגן על מקל ההליכה שלי ואילו את זרועי השניה תמכתי לסירוגין על זרועותיהם של וולפסון ושל שו"ב. למרות התשישות עשתה עלי ירושלים העטויה דוק של ירח, על קווי הרקיע המופלאים שלה, רושם עז. נפלאים הצללים של מצודת ציון, של מגדל-דוד. הרחובות מלאו המון יהודים המטיילים להנאתם לאור הירח. עדיין הרגשתי רע מאוד לפני שנרדמתי. בלעתי כינין והקאתי מייד. אחר כך עיסה אותי שנירר עם כוהל מהול בקמפור והוא עשה את הלילה בחדרון הצר שלי. וולפסון היה אובד עצות לחלוטין מרוב התרגשות. ייתכן שחשב שאפסה תקווה לחיי.

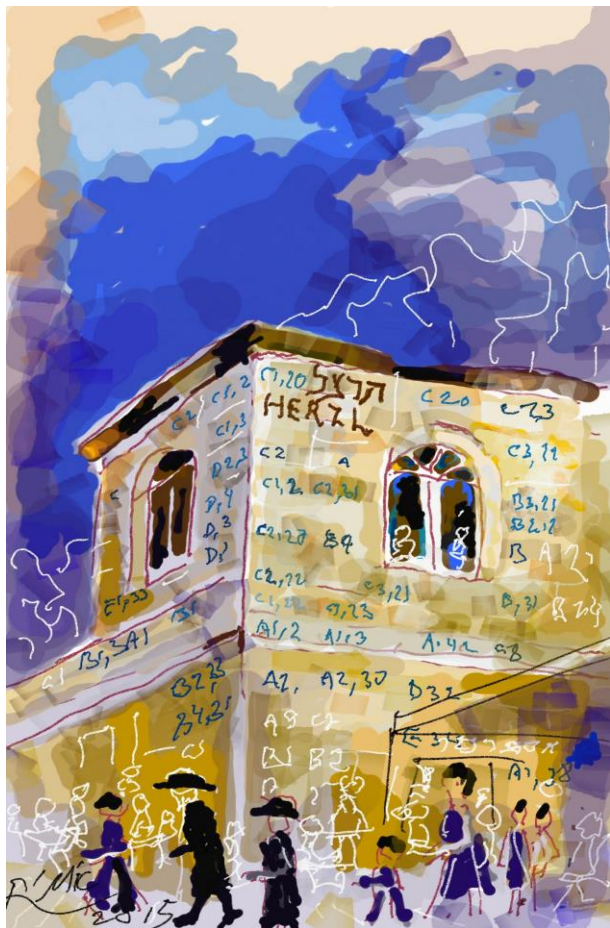

מבט על הר ציון והחומה ממלון הר ציון

מלון קמיניץ ברחוב הנביאים בו הרצל תכנן ללון עם הגיעו לירושלים

התעוררתי בבוקר בהרגשת הקלה. אבל עדיין אני תשוש למדי. עד עתה, בערב, עוד לא יצאתי מפתח הבית. אני רק מתבונן דרך החלונות ורואה שירושלים יושבת לה בתפארתה. גם בחורבנה כיום עדיין היא עיר יפה ויכולה היא, אם נבוא לכאן, להיות שוב אחת מערי העולם היפות ביותר. מחלון מלוני ראיתי אחר הצהריים את הקיסר עובר דרך שערי הניצחון, תחילה דרך השער היהודי ואחר כך דרך הטורקי. נראה שאצל היהודים התעכב קצת יותר. לא הייתי בשער של היהודים, משום שהיו כאן שתי מפלגות. דומה שהאחת ביקשה שאשא את נאום הקהילה בפני הקיסר. האחרת נדמה שהיא מבקשת שאף לא אתקרב אליה עם הציונות שלי. והיות שעל פי מה שנמסר לי, החכם באשי בקושטא הציע לרב הראשי כאן להטיל עלי חרם - העדפתי שלא להתקרב אפילו אל המתנגדים האוריינטאליים הלל.

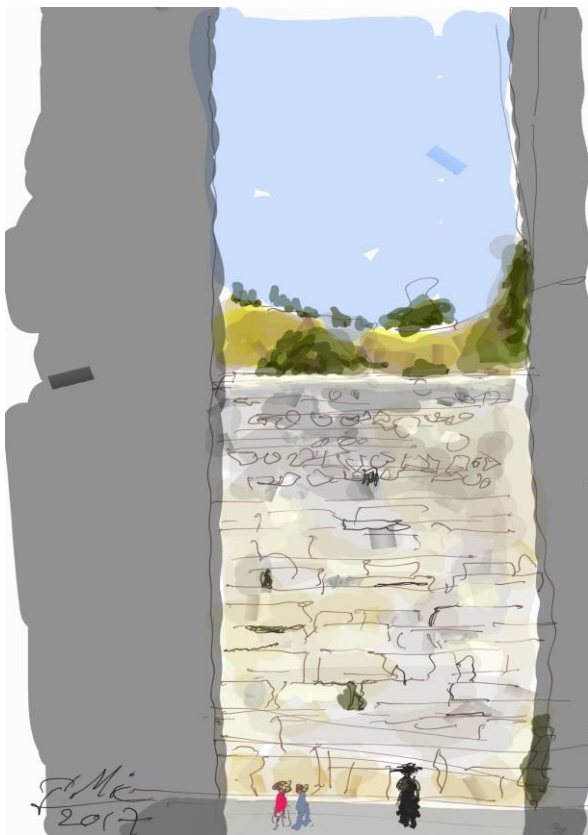

בית מארקס: הבית בו התגורר הרצל. הבניין
הוזז בשלמותו כחלק מפרויקט טיילת ממילא

כשאהרהר כך בעתיד, ירושלים, לא יהיה זה בהנאה. המשקעים האפלים של אלפיים שנים ספוגות חוסר-אנושיות, חוסר-סובלנות וזוהמה רובצות בסמטאות המצחינות...ההוזה החביב מנצרת אך תרם להרבות את השנאה. אם אי-פעם נקבל את ירושלים ואם עוד אוכל לפעול דבר מה בבוא הזמן, אז קודם לכול אנקה אותה מזוהמתה. כל מה שאינו בבחינת מקום קדוש, אורה לפנות, אקים שיכוני עובדים מחוץ לעיר, אפנה את קיני הזוהמה, אהרוס אותם, אשרוף את החורבות הלא-קדושות ואת השווקים אעביר למקום אחר. אחר כך תיבנה עיר חדשה מסביב לאתרים הקדושים, נוחה, מאווררת, מתועלת, תוך שמירה ככל האפשר על סגנון הבנייה הישן. הקהילה היהודית כאן דומה לכל האחרות. מתברר עכשיו, שהאיש שהגיש לי את ההזמנה שלהם, כביכול, שיקר. מכאן הלך אל הפרנסים ואמר להם שברצון אמתין לבואו של הקיסר מתחת לקשת הניצחון שלהם. על כך השיבו הפרנסים - שאין עוד מקום פנוי שם. בין המבקרים שבאו אלי אתמול לבית מארקס היה גם הרב הספרדי מאיר. הוא הבהיר

לי את עמדתם של הרבנים הראשיים כאן, שאינם רוצים לסכן את יחסייהם עם השלטונות הטורקיים. אמרתי משועשע: כדי שלא להביך את האדונים, לא אערוך אצלם ביקור. היינו על יד הכותל המערבי. אינני מסוגל להתרגש התרגשות עמוקה, שהרי במקום הזה רווחת פשיטת-יד מכוערת וספסרית. כך לפחות היה אמש והבוקר כשהיינו שם. אמש ביקרנו במגדל-דוד. בכניסה אמרתי לחברי: "זה יכול להיות רעיון טוב של השולטאן, לכלוא אותי כאן". מראה מרתק דרך אשנבי-הירי הזנוחים על העיר השוקעת ברוק הערב. קודם לכן טיילנו - די במהירות - דרך הוויה דולורוזה, שהרי המקום הזה אינו מותר ליהודים. זיידנר, שהתגורר כאן קודם, סירב להתלוות אלינו. אני הייתי רואה בכך מורך לב והלכתי אפוא דרך הרחוב של כנסיית הקבר. חבריי יעצו לי שלא אניח את כף רגלי בכנסיית הקבר. אסור גם לדרוך במסגד עומר, ובהר הבית, מחמת החרם של הרבנים. זה מה שקרה למשה מונטיפיורי. כל כך הרבה אמונות תפלות וכל כך הרבה קנאות מכל עבר.

כנסיית הקבר

מגדל דויד

31 באוקטובר - ירושלים

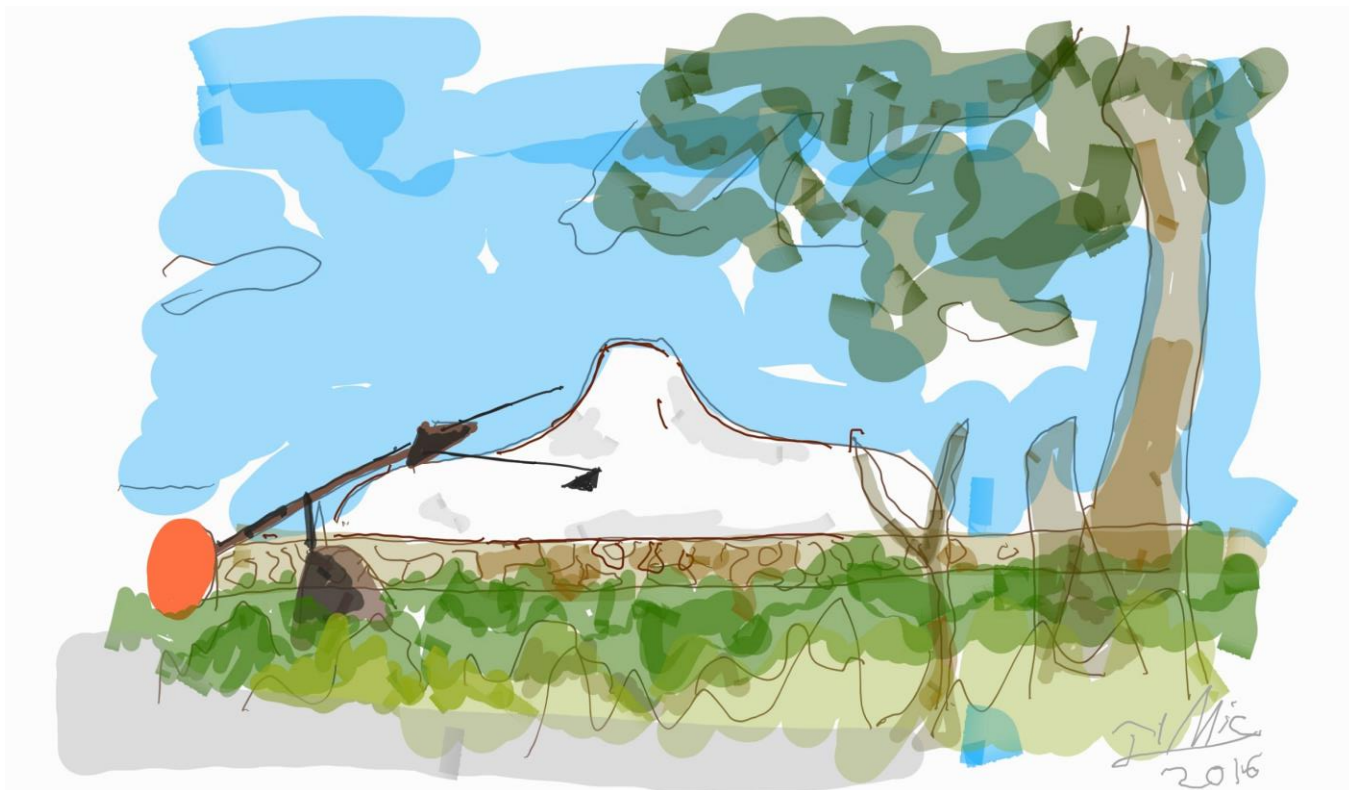

בית החולים שערי צדק אשר נבנה שלוש שנים לאחר
ביקור הרצל. יש המשערים שהרצל ביקר בבית
החולים משגב לדרך בעיר העתיקה ואשר נהרס
במלחמת השיחורור

היום היינו בבית חולים יהודי. הזנחה ולכלוך. בספר
האורחים לא הייתה לי ברירה אלא להעיד, כדי שלא
להלבין את פניהם, על ניקיון המקום. כך נוצרים
השקרים. מן העזרה של בית כנסת ישן התענגנו על
מראה הר הבית, הר הזיתים וכל הנוף האגדי הזה,
בשמש של לפני הצהריים. אני משוכנע עד מאד
שאפשר להקים מחוץ לחומות העיר העתיקה
ירושלים-חדשה לתפארת. ירושלים העתיקה תהיה
ותישאר מעין לורד, מכה וירושלים. עיר נאה ואלגנטית
מאד אפשרית בהחלט ליד זו העתיקה. היום תיחנך
כנסיית-הגואל על ידי הקיסר. חמקתי מן המסלול של
השיירה שלו כשהלכנו העירה. במקווה ישראל טוב
היה לעמוד במסלול שלו, כאן לא.

בית הכנסת החורבה והנוף הנשקף ממרפסתו. הרצל ביקר בבית
הכנסת תפארת ישראל אולם שיקומו עדיין לא הושלם

ירושלים-חדשה לתפארת - היכל הספר ליד מוזיאון ישראל ופסלו של האמן
קלדרה בחזית הבניין

ירושלים-חדשה לתפארת - הרכבת הקלה ברחוב יפו

שוב שעות של ציפייה מתוחה וטרדנית. מאז שלשום בערב, כשוולפסון מסר את מכתבי לגראף אוילנבורג במאהל של הקיסר, עדיין אין תשובה. אנו חמשתנו משוטטים בבטלה ואיננו יודעים אימתי אנו עשויים להתקבל לראיון. הקיסר אמור להיות היום ביריחו וישוב רק מחרתיים? השאלה היא אם יקבל אותנו היום או מחרתיים (היום האחרון)? כן, קטני האמונה שבקרבתנו שואלים כבר: האם בכלל? מי יודע אולי תככים בינלאומיים נרקמים עכשיו מעל לראשינו? אין לנו עיתון כאן, זה שבועיים שאין לנו ידיעות על המתרחש בעולם. על אף רוחם העכורה של ארבעת חבריי, נתתי להם זה עתה קצת הוראות לקראת קבלת הפנים. הסדר שבו יעמדו, צורת העמידה וכו', אף ניסיתי להכין את התשובות לשאלות אפשריות של הקיסר. בגדי לקחת בחשבון שהגם שהוא אדם בעל עוצמה, אינו אלא אדם ככל בני האדם. הגם שעליהם להתנהג בהכנעה, אל להם לשכוח שהם מייצגים את עם היהודים הנודע ברגע היסטורי. גם שאלתי אם בגדיהם,

הלבנים שלהם, העניבות שלהם, הכפפות, הנעליים, הכובעים, הם במצב תקין. אחר כך שלחתי את וולפסון להיוודע מה הסיבה שאין אנו מקבלים תשובה. עליו ללכת אל הכלר וזה ילך אל אוילנבורג אל המאהל. ואני מחכה. וולפסון חוזר מהכלר נרגש. הכלר מספר שהקיסר ישוב מחר בבוקר היישר לברלין, בשל אירועים גדולים, שמתרחשים. צרפת כנראה הכריזה מלחמה על אנגליה. העניין נראה בעיני בבחינת לא ייאמן. בו בזמן נמצא כאן בבית מארקס פקיד הקונסוליה הרוסית שגם בפיו אותה השמועה. עדיין אני סבור שיש כאן הגזמה או שמועה דמיונית. אולי שתי הידיעות נובעות ממקור אחד. עוד אמר הכלר לוולפסון שבטקס החנוכה היום רימו לו הקיסר פעמיים בעיניו, ובעקבות זה ביקש ראיון. בעוד חצי שעה יהיה אצל אוילנבורג ואחר כך אצל הקיסר, וישאל אותו אם שכח את הציונים. וולפסון נוסע עתה שוב אל הכלר. אמש בשעה 7.30 שבו וולפסון ושנירר מן המאהל ובפיהם הידיעה הבאה: הכלר היה אצל אוילנבורג, תחילה דיבר אתו על דא ועל הא, אחר שאל מתי אמורים הציונים להתקבל לראיון. אוילנבורג אמר: "מחר או מחרתיים". הקיסר לא

ייסע ליריחו אלא יישאר כאן. אני מצטער על כך שנתתי לאדונים שאתי להניא אותי מלכתוב שלשום לקיסר שיואיל לקבלני במהרה משום שעלי לשוב בדחיפות לאירופה; ביום שלישי עומדת האונייה שלנו להפליג. האדונים פחדו מהאצת העניין. אין הם יודעים מה שמניע אותי לכך: אני מבקש לעזוב את הארץ מייד אחרי הראיון, שמא הטורקים יימלכו בדעתם ויביכו אותי. ואולם איחרנו את המועד. לפני יום שלישי הבא אין עוד אונייה המפליגה לפורט סעיד וספק רב אם עוד תימצא תחבורה כלשהיא שתאפשר לנו להגיע עד שבת לפורט סעיד או לאלכסנדריה. הייתה זאת שגיאה גדולה ששמעתי בקולם. במשך הלילה עלה על דעתי לשלוח לקיסר את התצלומים של המושבות ולהזכיר לו בהזדמנות זו את עניין הראיון. שלחתי מישהו שיקנה איזה אריג יקר כדי לעטוף בו את התצלומים. וולפסון יביא את החבילה לאוילנבורג, בליווי הדברים הבאים שאני כותב לו: "מתכבד אני, כבוד מעלתך, בהכנעה, למסור בידך כמה תצלומים של המושבות שהוקמו עד

עתה בפלשתינה, ומבקש אני להגישן להוד מעלתו הקיסר. האוכל, בהזדמנות זאת, להפנות את השאלה אם נקבעו היום והשעה לקבלת הפנים שלנו? בכוונתי למהר ולשוב לאירופה אחרי הראיון, שם מצפים לנו עניינים דוחקים. כבוד מעלתך, מבקש אני לשוב ולשטח בפניך את רגשי הכבוד שאני רוחש לך ולהביע את תודתי על חסרך. המסור לך. ד"ר ת.ה."

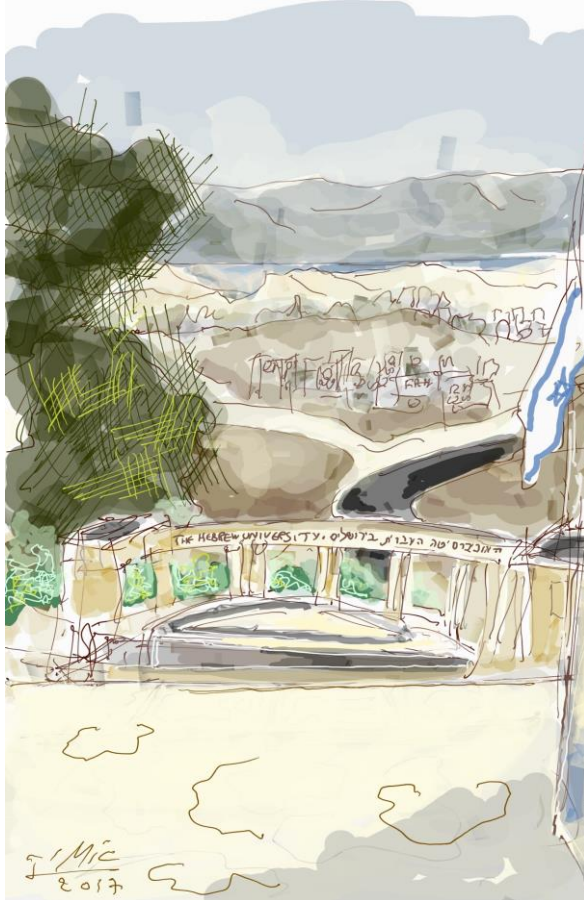
1 בנובמבר - ירושלים

נוף הנשקף משיפולי הר הזיתים

אחר הצהריים היינו על הר הזיתים. מראות גדולים. מה לא ניתן לעשות מן הסביבה הזאת! עיר כמו רומא, הר הזיתים ישמש מצפה כמו הג'ניקולו. את העיר העתיקה על שרידיה הקדושים הייתי אוצר כבתוך כמוסה, מוציא מתוכה כל כלי תחבורה, בין החומות העתיקות יוותרו רק בתי תפילה ומוסדות צדקה. ועל מורדות הגבעות סביב סביב, שיוויקו כתוצאה מעבודתנו, תשתרע ירושלים-חדשה נהדרת. המטורונים מכל חלקי העולם יטיילו בדרך אל הר הזיתים. אם יטפחוה תהפוך ירושלים לשכיית חמדה. כל הקדוש - לאצור אותו בתוך החומות הישנות, כל החדש - לפרוש אותו סביב-סביב. טיפסנו על המגדל הרוסי, אני רק עד לקומה הראשונה, כי הסתחררתי; האדונים האחרים עד למעלה. מראה שאין שני לו על עמק הירדן עם צלעות ההרים שבצדו, ים המלח, הרי מואב, עיר הנצח ירושלים. בדרכנו חזרה היינו בקברות המלכים החצובים בסלע...

2 בנובמבר - ירושלים

ים המלח כפי שנשקף מהר הצופים

הבוקר של האירוע הגדול היה קצת קדחתני. עוד בהיותי בכותנת-הלילה הדרכתי את חברי בענייני נוהג בראיון עם הקיסר. פרטים מגוכחים, לבודנהיימר אין כובע צילינדר טוב. אחר כך התרגזויות בעניין סידורי ההסעה, שהרי עלינו להגיע לשם בצורה מרשימה. עכשיו, בשעה 11, אנו חוטפים משהו לאכול ומייד מתלבשים. שנירר רוצה לתת לכל אחד מאתנו מעט ברום - זה מה שעושים בימינו לפני שיוצאים לדו-קרב. בשעה אחת ושמונה דקות הנה כבר שבנו מן הראיון. קבלת הפנים הקצרה הזאת תישמר לעולם ועד בתולדות היהודים ולא מן הנמנע שיהיו לה גם תוצאות היסטוריות. באחת עשרה וחצי כבר סיימנו את ארוחת הצהריים המזורזת שלנו. עמדתי על כך שחברי הנכבדים לא יגזימו באכילה, כדי שלא יעשו לי בושות. בשעה שתיים עשרה היינו כולנו לבושים כיאות. לבודנהיימר היה כובע-צילינדר גרוטסקי וחפתים רחבים מדי שמתוכם השתפלו השרוולים של הכותונת. ברגע האחרון צריך היה למצוא בשבילו זוג

חפתים אחרים. ענדתי (בפעם הראשונה) את אות מדג'ידיה המרופט. לא הרשיתי לאף אחד לבלוע ברום כשם שאמר מארקו ברוך בבאזל: לא רציתי לעשות זאת, למען ההיסטוריה. ואכן צדקתי. בשמש הצהריים הלוהטת ובאבק הלבן נסענו אל המאהל. כמה יהודים ברחוב הביטו בנו בעוברנו. כברווזים בתוך ביצה, כשברווזי הבר טסים מעל לראשיהם. בשער הגדר של האוהלים היססו השומרים הטורקים לפני שהרשו לשנירר ולי להיכנס. אז הגיע סמל שהכניס אותנו. בחלל המגודר קידם אותנו הגראף פון קסל שהיה לבוש מדים קולוניאליים והפנה אותנו לאוהל-המתנה. עמדנו שם כעשר דקות ובחנו את הסלון הקטן על שטיחיו המרהיבים ועל רהיטיו. אחר כך זומנו אל האוהל הקיסרי. הקיסר עמד לבוש במדים קולוניאליים אפורים, חובש כובע מגן מצועף, כפפות חומות - וכמה מזור - מגלב הרכיבה בימינו, וחיכה לנו. כמה צעדים לפני הכניסה התייצבתי דום והשתחווייתי. בכניסתי הושיט לי הקיסר את ידו בחביבות רבה. ארבעת האדונים נכנסו אחרי אל האוהל רחב-הידיים. שאלתי אם מותר לי להציג את האדונים, הוא הנהן בראשו, וכך עשיתי...

לשמע כל אחד מן השמות הוא הצדיע בהרמת יד אל מצחיית קסדתו. אחר כך...הוצאתי את הנייר שלי וקראתי, תחילה בקול נמוך ונרעד במקצת אך בהמשך בנינוחות. מפעם לפעם הרמתי את מבטי מן הנייר והסתכלתי היישר אל תוך עיניו שנחו עלי ללא ניע הוד מעלתו הקיסרית והמלכותית! קיסר ואדון רב-חסד! נציגות של בני עם ישראל פונה אל הקיסר הגרמני, מתוך יראת כבוד עמוקה, בארץ שהיתה ארץ אבותינו ושאינה שייכת לנו עוד. לא שטר קניין תקף קושר אותנו אל האדמה הקדושה הזאת. דורות רבים חלפו מאז שהקרקע הזאת היתה קרקע יהודית. כשמדברים על כך, כאילו מדברים על חלום רחוק מאד. אבל החלום עוד חי, הוא חי בתוך הרבה מאות אלפים לבבות; הוא היה והווה מקור של נחמה מופלאה בשעות עתירות הייסורים לאין ספור שסבל עמנו האומלל. בכל עת, כשאויבים הציקו לנו בהאשמות וברדיפות, כשמיאנו להעניק לנו את מעט הזכות להתקיים בעולם, כשהוציאנו מחברת האזרחים שבתוכם חיינו, שתמיד ביקשנו לחלוק עמם, בנאמנות, את גורלם - בכל עת כזאת עלה בנפשנו הנכאה הרעיון של ציון. יש משהו מן

הנצח ברעיון הזה, שצורתו נשתנתה תדיר בחלוף העתים, יחד עם התמורות שחלו בתנאי החיים ובחברת אנוש. והנה התנועה הציונית של הימים הללו גם היא מודרנית לחלוטין. היא תואמת את התנאים ואת המצבים של חיינו העכשוויים, והיא מתכוונת לפתור את שאלת היהודים על פי האפשרויות של זמננו. אכן אנו מאמינים, שהנה עכשיו יצלח העניין סוף סוף, באשר האנושות עשירה כל כך באמצעי תחבורה ובהישגים טכניים. יוזמות שרק לפני מחצית המאה יכלו להיראות כדבר שבדמיון מתגשמות עתה כמעשה של יומיום. קיטור וחשמל שינו את פני כדור הארץ. יש להסיק מזה גם מסקנות בתחום האנושיות. ראשית לכל עוררנו את תודעת-העם של אחינו המפוזרים. בקונגרס באזל נוסחה התוכנית של תנועתנו בפני עם ועולם. נאמר שם: יצירת בית המעוגן במשפט העמים בשביל העם היהודי. ארץ אבותינו היא, המתאימה להתיישבות ולהפרחה. הוד מלכותו ראה את הארץ. היא זועקת לבני-אדם, שיבואו לעבד אותה, והרי יש לנו בקרב אחינו פרולטריון שמצבו נורא. האנשים הללו זועקים לארץ שאותה הם רוצים לעבד. והנה רצוננו הוא להפוך את המצוקות הללו -

מצוקת הארץ ומצוקת העם, בחברנו אותן יחד על יסוד של תכנון, למעשה חדש של רווחה. סוברים אנו כי הדבר כה ראוי, כה חשוב לשיתופם של גדולי-הרוח שאנו מבקשים את הוד קיסרותו שיסייע לנו באדיבותו במפעל הזה. ואולם לא היינו מעזים לעשות זאת, אם מחשבתנו לא היתה נקייה מחשש כלשהו שבמעשנו זה עלול חלילה להיות פגם או פגיעה בשליטה של הארץ הזאת. הידידות שכבוד קיסרותו רוחש להוד מעלתו השולטאן ידועה לכול, עד כי אין מקום לספק לגבי הכוונות של הפונים לכבודו בדבר תיווך בבקשותיהם. משוכנעים אנחנו בתום לב שהוצאתה לפועל של התוכנית הציונית פירושה יהיה מעשה של רווחה גם בשביל טורקיה. כוחות אנרגיה ואמצעים חומריים יתוספו לארץ הזאת, בנקל אפשר לחזות הפרייה מופלאה של מחוזות שוממים ומכל אלה יצמח רוב אושר ותרבות בשביל הרבה בני אדם. אנו מתכננים את הקמתה של חברת קרקעות יהודית לסוריה ולארץ ישראל, שתיטול על עצמה את ביצוע המפעל הגדול ואנו באים לבקש את חסותו של הקיסר הגרמני לחברה הזאת. הרעיון שנושב ממנו רצון רב - שנים לפיוס, אינו

בא לסכן חלילה את רגשות האדיקות או את הזכויות של אף איש. אנו מבינים ומכבדים את יראתן של כל הדתות כלפי הארץ שעליה צמחה גם אמונתם של אבותינו. זו מולדת הרעיונות שאינם נחלתו הבלעדית של עם אחד או של דת אחת. ככל שבני האדם עולים ברמתם המוסרית כך הם מיטיבים להכיר במה שמושגת ברעיונות אלה. וכך היתה, זה מזמן, העיר הגשמית ירושלים על חומותיה ספוגות הגורלות, לעיר סמלית, קדושה לאנשי התרבות. קיסר של שלום נכנס בעוז אל עיר הנצח. אנחנו היהודים מקדמים בברכה את הוד מלכותו ברגע הנעלה הזה ומייחלים מעומק לבנו שתחל תקופה של שלום וצדק בשביל כל בני האדם. גם בשבילנו. כשסיימתי - הוא החל לדבר. "תודה לך על הדברים הללו, שעניינו אותי מאד. מכל מקום העניין טעון עדיין לימוד מדוקדק ודיונים נוספים". אחר כך החל בהערכת ההתיישבות עד עכשיו.

"הארץ זקוקה בראש ובראשונה למים ולצל". הוא השתמש במונחים אחדים מתחום החקלאות והיערנות. מתוך מה שראה ושמע הגיע למסקנה שהקרקע ניתנת לעיבוד. היישובים שראיתי, גם אלה של הגרמנים וגם

אלה של בני עמך, עשויים לשמש דוגמא של מה שניתן לעשות מן הארץ הזאת. בארץ יש מקום לכולם. ספקו רק מים וצל. עבודות המתיישבים ישמשו כוח מדרבן גם לאוכלוסייה הילידית. תנועתכם, שהיא מוכרת לי היטב, טומנת בחובה מחשבה בריאה". הוא חזר ואישר לנו שהוא ממשיך לגלות עניין, אך אין אני זוכר עוד באילו דברים השלים את חמש או שש הדקות של תשובתו. בתום תשובתו הרשמית הושיט לי את ידו אבל לא נפטר מאתנו, ומשך אותי לשיחה עם בילוב: "האדון פון בילוב. אתה הלא מכיר אותי?". ואיך אני מכיר אותו! בילוב, שעיין בטיטת נאומי מאלף ועד תו תוך שהוא עוקב באצבעו משורה לשורה, חייך בחביבות. שוחחנו על המסע. הקיסר אמר: "נקלענו דווקא אל מזג האוויר החם ביותר. ביום שהתראינו זה היה קשה ביותר. ליד רמלה מדדנו את הטמפרטורה 31 מעלות בצל, 41 בשמש". בילוב אמר במתק שפתיים: "כפי שהוד מלכותו הקיסר אמר ברוב חסדו, המים הם העיקר. מר הרצל ייטיב לדעת ממני את פירוש דבריו של המשורר היווני: "הדבר הטוב ביותר הם המים". - "את זאת אנו יכולים להביא לארץ. זה יעלה מיליארדים, אך גם יכניס מיליארדים". - "אכן, כסף

יש לכם די והותר", קרא הקיסר בעליזות תוך שהוא מכה במגלגל הרכיבה שלו על מגפו. "יותר כסף משיש לכולנו". בילוב המשיך ברוח זו: "כן, הכסף הזה שגורם לנו קשיים רבים כל כך, נמצא בידים בשפע". הסברתי, בעקבות הדברים הללו, מה ניתן לעשות בכוח המים של הירדן ומשכתי לשיחה את זיידנר, בתור מהנדס. זיידנר דיבר על סכרים וכיוצא באלה. הקיסר נענה ברצון לשיחה והוסיף ופיתח את הרעיון. אחר כך עבר לדבר על תנאי הבריאות, מחלות העיניים וכו', המתפשטות בעיקר בעונת הבשלת התאנים! כאן דובבתי את שנירר, שדיבר על כך בקצרה. עתה יכולתי להוסיף ולומר מה שאני רואה בעיני רוחי, שהעיר העתיקה תימסר לידי מוסדות הצדקה, תטוהר מזוהמתה וירושלים-חדשה תיבנה, שאפשר יהיה לצפות בה מהר הזיתים, כפי שצופים ברומה מן הג'יאניקולו. את וולפסון ואת בודנהיימר לא עלה בכוחי לשתף, באשר הקיסר סיים את הראיון בכך ששב והושיט לי את ידו. יצאתי ראשון, אך שלחתי עוד מבט הצידה. הקיסר עמד כשצדודיתו לעבר בילוב, דיבר אתו ונראה כאילו הוא מנסה להרשים אותו. הגראף פון קסל שאל ביציאתנו: "הראיון נסתים?" הוא היה פחות מסביר פנים מכפי

שהיה בקושטא והסקתי מזה שהמניות שלנו ירדו קצת. כשעזבנו אמרתי לשנירר: "הוא לא אמר לא הן ולא לאו". שוב ניסו למנוע בעדנו לצאת מפתח הגדר. אבל בחוץ עמד הסוכן החשאי, הציוני, כך אומרים, מנדל קרמר, שמתלווה אלינו עוד מיפו - סבורני שבפקודת הממשלה הטורקית - והורה לפתוח לנו. לאחר הראיון, שלושם, נסענו לבית מארקס. כמה אנשים, שראו אותנו בנסיעתנו ובהגיענו לשם, נדחפו לבית, כמי שבאו לביקור, במאמץ ניכר הצליחו לפנותם מחדר האורחים.

2 בנובמבר - מוצא

בשלוש וחצי נסעתי עם וולפסון ובודנהיימר והמתיישב ברוזה אל המושבה יפת הנוף, אך הענייה עדיין מאד מוצא. שם החל הצעיר האמיץ הזה, לפני ארבע או חמש שנים, לעבד את הקרקע הנידחת והנוקשה הזאת. כבר הוא רואה את פרי חריצותו חסרת הפשרות, כבר הוא קוצר את יכולו. הנסיעה מירושלים למוצא בדרך

גזע "ארז הרצל" במתחם "ארזה"
במוצא מוגן היום במעטה זכוכית.

הציורית הזאת, המזכירה קצת את הפירנאים, חלפה בקלות תוך האזנה לסיפור של המתישב ברוזה על התלאות של תקופת הראשית. פעם, כאשר הנצו הגפנים, באו איילות וחיסלו את הניצנים. אזי לן בחוץ שלושה לילות עם רובהו, למרות שלעתים באים לכאן צבועים, ולא עצם עין מפחד הצבועים. אימתי כבשו קרקע בחירוף נפש שכזה? במוצא, על חלקתו של ברוזה, על צלע הגבעה נטעתי ארז צעיר. וולפסון נטע דקל קטן. ערבים אחדים סייעו לנו, וגם המתישבים ברוזה וכץ. שבנו לירושלים בחשכת הליל.

בעקבות הרצל, כל נשיאי ישראל נטעו עץ ב"ארזה".
רובם נבלו למעט הברוש אשר נטע מנחם אוסישקין

הספינות, פרט לזו הטורקית שאותה עקפתי. אין מה לעשות. סוכן אוניות אחר אמר לנו שמחר, כלומר היום, תפליג אונייה אנגלית הנושאת פרי הדר, לאלכסנדריה. אוניה של חברת "פרינס ליין" תגיע רק מחר. וכך נאלצנו לעשות את הלילה ביפו, שם הוטרדתי על ידי סקרנים, ידידים ואויבים. ויותר מכל, נמצא כאן אחד ד"ר מזיא מראשון לציון, שאומרים עליו שהוא סובב בין הבריות טוען שבכוונתו להעביר יהודים על דתם, לפרוטסטנטיות, שאני משמש מכשיר בידי המיסיון האנגלי הפועל בקרב היהודים. הכלר, שהיה כאן, הוליד את השקרים הללו בשל אמירותיו הלא זהירות. עוד יש להזכיר, שמר ניגו, המנהל של מקווה ישראל, אסר עלי לקיים את ביקורי השני במקווה, שעליו התחייבתי, מעשה אדיבות, בעקבות הזמנתה המפצירה של הגברת ניגו, מחשש שהממשלה הטורקית תביט על כך בעין רעה. זו התוצאה של לזות השפתיים של הפקידים הרוטשילדים, שאותה חזיתי מראש מייד לאחר המפגש במקווה. ארבעת ידידי אינם רוויים נחת, משום שלפי שעה אנו מצווים שלא לגלות דבר על הראיון עם הקיסר.

ביקשתי מחברי לא לארוז עד לרדת החשיכה, כדי לא למשוך תשומת לב בעזיבתנו התעוררתי בשתיים לפנות בוקר וארזתי את חפצי, נסענו ברכבת הראשונה מירושלים ליפו. רציתי לעזוב את העיר ואת הארץ ללא דיחוי ומיהרתי להנמל. שכרתי סירה שתושיטני אל אוניית קיטור של חברת לויד שעמדה להפליג. לצערי, היא לא התאימה לצרכינו. פניה של אוניית הקיטור לבירות. רציתי להפליג לבירות ומשם חזרה לכאן באונייה אחרת של לויד, ובלבד שלא אשתהה כאן. ואולם העניין נמנע מאתנו, משום שהספינה כבר העלתה קיטור. מזוודותינו עוד היו בתחנת הרכבת וגם הקשר חזרה מביירות אף הוא היה נתון בספק. עוד עגנו בנמל, מלבד ספינות המלחמה הגרמניות, אונייה של חברת נסיעות אחת, שגם היא עומדת להפליג לביירות, אוניית מסע רוסית, שאמורה לטעון סחורה במשך עוד ארבעה ימים, אוניית קיטור טורקית שיעדה קושטא והיאכטה של גורדון בנט איש "הניו יורק הראלד". פניתי אל כל

"וכך נאלצנו לעשות את הלילה ביפו" - בניין
אכסניית יפו העתיקה בלב שוק הפשפשים.
איננו יודעים היכן שהה הרצל בערב נסיעתו
חזרה לאירופה

אכן אין זו אגדה

החזון הציוני לא יהפך לאגדה רק אם נלך בדרכם של אלה
אשר התגייסו והיו מוכנים להקריב את נפשם למען הגשמתו

אוטובוס ממוגן אשר ליווה את השיירות בדרך לירושלים הנצורה במלחמת תעצמאות

פורצי הדרך לירושלים

אנדרטת פורצי הדרך לירושלים

מבט על הקסטל

פסל הנפת דגל הדיו באילת

אנדרטת הנגב

טיסי חיל האוויר

מטוס דקוטה אשר הטיס מעפילים לארץ - מוזיאון המעפילים בעתלית

מטוס הסקייהוק בכיכר בבאר שבע

משטרת לטרון

הנצחת חילי השריון בלטרון

לוחמי חי"ר וההעפלה

מרגמה של מגיני צפת מוצבת בסמוך לבניין העיריה

מגדל שמירה בריטי על מחנה המעפילים בעתלית

אם תרצו אין זו אגדה

יומן מאוייר של מסעו של הרצל בארץ ישראל

מיכאל זלטקין

